ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»
ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(22) сәуір-маусым 2020
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)

Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Кырғызстан)

Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихыинституты директорының орынбасары. (Казахстан)

Әлімбай Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)

Әбусеитова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БжҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)

Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)

Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)

Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)

Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Казахстан)

Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)

Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қыпшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағыЕуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)

Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)

Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)

Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)

Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Сыдықов Ерлан Бәтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы
Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәліккызы
Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы
Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым
Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт- Петербурге (Россия)

Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)

Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)

Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)

Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государстваКН МОН РК (Казахстан)

Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)

Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)

Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)

Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)

Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)

Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)

Кокебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)

Кумеков Болат Ешмухамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)

Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана»

Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)

Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Гданьска (Польша)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогическийуниверситет (Литва)

Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)

Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)

Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)

Таймагамбетов Жакен Кожахметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК,Национальный музей РК (Казахстан)

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна
Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна
Редактор:
Кубеев Рустем Джаулыбайулы
Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна
Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:
Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)

Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy ofSciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassievna – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy ofSciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyzhanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member ofGerman Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NationalAcademy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:
Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:
Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:
Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary
Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:
Khumarzakh Altynbek

ҒТАХР / МРНТИ / IRSTI 03.20.

Г.А. КУШАЕВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН АРХЕОЛОГИЯСЫ
(Г.А. Кушаевтың 95 жылдығына арналған)

Уралбаева Ж.

әл-Фараби ат. ҚазҰУ, Археология, этнология кафедрасының 2 курс магистранты.
Қазақстан, Алматы қ.
E-mail:zhanar.uralbayeva@mail.ru

Аңдатпа. *Кіріспе.* Мақалада белгілі археолог Гаяз Абдулвалиевич Кушаевтың өмірі мен қызметі қарастырылады. Г.А. Кушаев туралы зерттеулер археология ғылымында сирек кездеседі. Зерттеу жұмысында Г.А. Кушаевтың шәкірттері мен әріптестерінің естеліктері талданып, ғалымның бізге белгісіз қырларын ашуға тырыстық. Отандық археологияда жеке тұлғаларға қатысты зерттеулер кездескенімен, әлі де назардан тыс қалып келе жатқан ғалымдарымыздың бірі Г.А. Кушаев. Интервью тәсіліне негізделген зерттеу барысында Г.А. Кушаевпен бірге жұмыс жасаған және басқа салаларда еңбек етіп жүрген Т.З.Рысбеков, П.А. Давреев, Ф.А. Баюканский, С.И. Танабаева, Б.Б. Райымқұлов, М.Н. Сдыков, Х.Ж. Сүйіншалиев, Т.С. Жұмағанбетов секілді әріптестері мен шәкірттерінен құнды мәліметтер алынды. Автор ғалымның архив қорларында сақталған еңбектеріне шолу жасап, олардың құндылығына тоқталады. Түйін сөздер: қазба, университеті, Г.А., Кушаев, Қазақстан, археологиясы, М.Өтемісов, атындағы, Батыс, Қазақстан, Мемлекеттік, жұмыстары, естеліктер
Түйін сөздер: Қазақстан археологиясы, М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан Мемлекеттік, естеліктер, қазба жұмыстары, Кушаев Г.А.

Г.А. КУШАЕВ В АРХЕОЛОГИИ КАЗАХСТАНА (к 95-летию Г. А. Кушаева)

Уралбаева Ж.

Магистрант 2 курса кафедры Археологии, этнологии и музеологии Казахского национального университета имени аль-Фараби. Казахстан, г. Алматы.
E-mail:zhanar.uralbayeva@mail.ru

Аннотация. *Введение.* В статье рассматриваются жизнь и деятельность известного археолога Гаяза Абдулвалиевича Кушаева. Роль Г. А. Кушаева в археологии Казахстана слабо освещена в археологических работах. Несмотря на то, что в отечественной археологии встречаются исследования личностей отдельных археологов, есть и ученые оставшиеся без внимания, одним из таких является Г.А. Кушаев. В данной работе были проанализированы воспоминания учеников и коллег Г. А. Кушаева, предпринята попытка раскрыть неизвестные стороны жизни и научной деятельности ученого. В ходе подготовки статьи, были получены ценные сведения от коллег и учеников: Т.З. Рысбекова, П.А. Давреева, Ф.А. Баюканского, С.И. Танабаевой, Б.Б. Райымкулова, М.Н. Сдыкова, Х. Ж. Суиншалиева и Т.С. Жумаганбетова. В статье, автор проводит обзор трудов ученого, хранящихся в архивных фондах.
Ключевые слова: Г.А. Кушаев, археология Казахстана, Западно-Казахстанский государственный университет им. М. Утемисова, археологические раскопки, воспоминания

G.A. KUSHAEV IN ARCHEOLOGICAL SCIENCE OF KAZAKHSTAN (to G. A. Kushayev's 95 year)

Uralbayeva Zh.

2-year student of the Department of Archeology, Ethnology and Museology, Al-Farabi Kazakh National University. Kazakhstan, Almaty.
E-mail:zhanar.uralbayeva@mail.ru

Abstract. *Introduction.* The article discusses the life and work of the famous archaeologist Gayaz Abdulvaliyevich Kushayev. Research on G. A. Kushayev is rarely found in archaeological science. In the research work, the memories of the students and colleagues of G. A. Kushayev were analyzed, they tried to reveal to us the unknown sides of the scientist. Despite the fact that in Russian archeology there are studies in relation to the personality of an individual archaeologist, there are scientists who have remained without attention, one of them G.A. Kushayev. Valuable information was obtained from their colleagues and students: T.Z. Rysbekov, P.A. Davreev, F.A. Bayukansky, S.I. Tanabayeva, B.B. Rayymkulov, M.N. Sdykov, H.Zh. Suinshaliyev and S.T. Zhumaganbetov. The author reviews the works of the scientist stored in archival collections, dwells on their values.
Key words: G.A. Kushayev, archeology of Kazakhstan, M. Utemosov West Kazakhstan State University, archaeological site, memories

Кіріспе

XX ғасырдың 40 жылдарының ортасынан бастау алған Қазақстан археологиясының даму тарихында, белгілі ғалымдар мен тұлғалар үлкен өзгерістер мен толықтырулар алып келді. Елбасымыздың «Ұлы даланының жеті қыры» атты мақаласы аясында Қазақстан археология ғылымымен тікелей байланысты тұлғалардың өмірі мен қызметіне тереңірек үңілу маңызды [1]. Қазақстан археологиясының тарихында терең із қалдырған Ә.Х. Марғұлан, М.К. Қадырбаев, Х.А. Алпысбаев, А.М. Оразбаев, К.А. Ақышев, К.М. Байпаков және т.б. алдыңғы толқын археологтардың есімдерімен қатар Гаяз Абдулвалиевич Кушаевтың есімі де ерекше аталады. Ол өз ғұмырын осы салаға арнап, Қазақстан археологиясы үшін құнды деректер қалдырды.

Г.А. Кушаевтың өмірі мен қызметіне қатысты зертеулер XX ғасырдың 90 жылдарынан басталады. Ғалымның шәкірті О. Щёлоков 1992 ж. Орал қаласынан шығатын «Надежда» газетінің екі санына Г.А. Кушаевтың қайтыс болғаны жайында хабарлап, сонымен қоса әріптестерінің естеліктерін де жариялайды [2]. Г.А. Кушаев туралы жалпылама мәліметтер «Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін)» атты бес томдық еңбектің бірінші томында [3], К.М. Байпаков және Ж.К. Таймагамбетов шығарған «Қазақстан археологиясы» кітабында кездеседі [4]. М.Н. Сдыков Орал қаласында шығатын «Вопросы истории и археологии Западного Казахстана» атты ғылыми журналда Гаяз Абдулвалиевичтің 85-жылдығына арналған мақала жариялаған [5]. «Орталық Қазақстанның археологиялық мұрасы: зерттеу және қорғау» атты Қазақстан Ғылым Академиясы Орталық Қазақстан археологиялық экспедициясы құрылуының 70 жылдығына арналған ғылыми мақалалар жинағының 1 томында Гаяз Абдулвалиевич жайында мәліметтер кездеседі [6]. Г.А. Кушаевтың өмірі мен қызметі туралы интервью тәсіліндегі зерттеулерді осыған дейін тек О. Щёлоков құрастырған болатын. Содан кейін Г.А. Кушаевтың көзін көріп, бірге қызмет жасасқан тікелей шәкірттерінің естеліктеріне негізделген екінші осы мақала болып табылады. Мақала тақырыбы да Г.А. Кушаевтың әріптестері мен шәкірттерінің пікірлеріне негізделіп алынғанын ескертеміз.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысының материалдық базасы архив және аудиовизуалды құжаттарға негізделген. Архив материалдары М. Өтеміс атындағы Батыс Қазақстан Мемлекеттік университетінің мұрағатынан, Ә.Х. Марғұлан ат. Археология институтының қорынан және аудиовизуалды құжаттары зерттеушінің шәкірттерінен, әріптестерінен, қызметтес достарынан алынды. Мақаланы жазуда негізінен дәстүрлі зерттеу әдістері қолданылды. Оның ішінде тарихи мәліметтерді анықтау, анықталған ғылыми деректерді жүйелі талдау, статистикалық мәліметтерді жете түсінуде отандық зерттеу еңбектерін салыстыру әдістері пайдаланылды. Сондай-ақ, тарихи тұлғаның өмірі мен қызметінің зерделену кезеңдерін анықтауда салыстырмалы талдау әдісі кеңінен қолданылды. Ғылыми деректерді жинап, жүйелеп, талдау кезінде индукциялық (жалпыдан жекеге қарай) зерттеу тәсілдері пайдаланылды. Басты зерттеу әдісі ретінде сұрақ-жауап, жеке интервью тәсілдері қолданылып, негізгі мәліметтер Г.А. Кушаевпен бірге жұмыс жасаған және басқа салаларда еңбек етіп жүрген Т.З. Рысбеков, П.А. Давреев, Ф.А. Баюканский, С.И. Танабаева, Б.Б. Райымқұлов, М.Н. Сдыков, Х.Ж. Сүйіншалиев, Т.С. Жұмағанбетов секілді әріптестері мен шәкірттерінен алынды.

Талдау

Археология ғылымының болашақ майталманы 1925 жылы 7 наурызда қазіргі Батыс Қазақстан облысы Жаңақала ауданы Жаңақазан ауылында дүниеге келді [7]. Оның жастық шағы Ұлы Отан соғысымен байланысты тосын оқиғаларға толы кезеңдермен сәйкес келеді. 18 жасында Орлов атындағы атқыштар және минометшілер училищесінде курсант болып бастаған Гаяз Абдулвалиевич Кушаев полк командиріне дейін көтеріліп, Қызыл жұлдыз орденімен және басқа да медальдермен марапатталды [7].

Гаяз Абдулвалиевич Кушаев 1967 ж. бастап А.С. Пушкин атындағы Орал педагогикалық институтының тарих кафедрасында өзінің педагогикалық мансабын бастайды. Ол жерде Т.З. Рысбеков, Х.Ж. Сүйіншалиев есімді әріптестерімен танысады. Өзінің ерекше оқыту методикасымен студенттерге әсер еткен Гаяз Абдулвалиевич, Батыс Қазақстан өңіріндегі археологиялық мектептің негізін қалайды. Г.А. Кушаевтың ғылыми мектебінен Б.Ф. Железчиков, В.А. Кригер, О.В. Щёлоков, Т.С. Жұмағанбетов, С.Ю. Гуцалов, П.А. Давреев, Ф. Аркадьевич, Г.Л. Мухин сынды жас зерттеушілер шығып, бүгінде осы салада табысты қызмет етіп жүр. Жоғарыда аталған ғалымдармен Орал қаласына арнайы іссапар барысында кездесу өткізіп, Гаяз Абдулвалиевич Кушаев жайында естеліктер жинадық.

Ең бірінші болып ақпарат берген белгілі ғалым, тарих ғылымдарының докторы, профессор, академик – Рысбеков Тұяқбай Зейітов. Қазіргі таңда М. Өтемісұлы атындағы БҚМУ-да жұмыс жасайтын Т.З. Рысбеков Г.А. Кушаевтың жеке өмірі туралы: «Мен онымен бірінші рет 1971 ж. кездестім. 1971 ж. мен Киров атындағы Қазақ Мемлекеттік университетін бітіріп, министрліктің жолдамасымен Орал педагогикалық институтына келген болатынмын. Ол кездері тарих кафедрасы деген жалпы атауы бар бір ұжымда, бір кафедрада жұмыс бастаған болатынбыз. Ол кезде ол археологиядан сабақ береді екен. КСРО тарихы, феодализм тарихы сияқты пәндерден сабақ берген. Ол 1968–1969 жылы Орал қаласына келгеннен бері Орал облысының көптеген қалаларында қазба жұмыстарына тікелей барып қатыстым. Азнабай–Тайпақ каналы, Теректі ауданында Федоровка ауылында атақты фаларларды қазған кезде Г.А. Кушаевпен бірге болдым».

Г.А. Кушаевтың шәкірті Давреев Павел Анатольевич өз кезегінде Г.А. Кушаев туралы келесі естеліктерімен бөлісті:«Әскерден кейін түскен болатынмын. Гаяз Абдулвалиевичтің лекциялары әлі күнге дейін есімде. Ол лекция оқыған жоқ, әңгіме айтатын. Лекциялары өте қызық болатын. Ол соғыс ардагері болса да, бірақ соғыс жайында бізге айтпайтын. Ал археология туралы ерекше шабытпен («с вдохновением!») айтушы еді. Онымен бірге археологиялық қазба

жұмыстарына шыққан болатынмын. Ол қазба жұмысына өте қарқынды дайындалатын. Біздермен, студенттермен бірдей деңгейде сөйлесетін».

Г.А. Кушаевтан тәлім алған Баюканский Феликс Аркадьевич өзінің ұстазы туралы келесідей мәліметтерді хабарлайды: «Мен 1966 жылы біздің Орал педагогикалық институты тарих-филология факультетіне тарих мамандығына түскен болатынмын. Маған тарих пәні қатты ұнайтын».

Орал қаласындағы тарих-өлкетану мұражайда директор болып жұмыс істеген Сара Искаировна жастық шағын еске алып, Г.А. Кушаевпен қашан танысқанын еске түсіреді: «1969 жылы Ғылыми Кеңес кезінде керемет ғылым кандидаты келгенін айтады. Өте күшті адам еді. Ол Гаяз Абдулвалиевич болатын. Оның келгені маған өте қатты арқа-сүйеу еді. Себебі орыстардың арасында жүргендей сезінесің деді. Ол келгеннен кейін археология ғылымы өте қарқынды дамыды, өлкедегі адамдар мен студенттердің барлығы археолог болып кетті. Гаяз Абдулвалиевич қай жерде мост салады, жол салады, сол жерге студенттерді қатыстырып, қазба жұмыстарын жүргізетін. Оның жақсы жері ол табылған заттардың бәрін мұражай қорына тапсыратын. Көзінің тірісінде кітабын шығара алмады. Көп нәрселерді қазды, Алматыда жұмыс істеп келді. Қолжазба ретінде жазды, бірақ шығара алмады. Сөйтіп жүргенде аяқ астынан қайтыс болды. Қайтыс болмағанда, кішкене тәуелсіздік кезеңінде өмір сүре тұрғанында кітаптарын өзі бастырып шығатын еді. Қайтыс болған соң, өңірдегі археология ғылымы ешкімге керек болмай қалды. 10 жыл бойына археологиямен ешкім айналысқан жоқ. 10 жылдан кейін оның өмір бойына іздеген Жайық қаласын, тракторшы кездейсоқ жағдайда тапты. Гаяз Абдулвалиевич қайтыс болған соң, оның әйелі Надия оның өмір бойына жазған қолжазбасын маған әкелген болатын. Сен осы кісінің жанашырысың, осы қолжазбаны басып шығар деп маған тапсырды. Екінші данасын түсінгенім бойынша пединститутқа қалдырған сияқты. Өз жұмысына өте ұқыпты еді, сондай берілген кісі еді. Аяқ астынан 1992 жылы қайтыс болды».

Райымқұлов Бейбіт Баимқұлов Г.А. Кушаев туралы былай деп айтты: «Мен Гаяз Абдулвалиевичпен КазГУ-ды бітіргеннен кейін таныстым. Бірақ ол жайында Ғылым Академиясында жұмыс істегенімде естіген болатынмын. Археологиялық картаны жасаған осы кісі еді. Бірақ ол қолжазба ретінде ғана қалды. Ол Орал өңірінде конференция ұйымдастырған болатын. Гаяз Абдулвалиевичті сол заманның бағаланбаған археологы деп санаймын. Ия, ол көп нәрсені білетін, ол талап ететін, өте шыншыл еді, сондықтан да оны көбісі жақтырмайтын. Ол бостандықты жақсы көретін».

Тарих ғылымдарының докторы, профессор Сдыков Мұрат Наурызғалиұлы Г.А. Кушаев туралы келесі естеліктерімен бөлісті: «Мен Орал пединститутында 1973–1978 жылдары тарих факультетінде оқығанмын. Осы кездері археология пәнін Гаяз Абдулвалиевич Кушаев берген еді. Менің группаластарым археологияға қызуғышылық танытып, қазба жұмыстарына баратын еді, бірақ мен соншалықты археологияға қызықпадым. 1–2 курстарда қазба жұмыстарына шықтым. Сол кездері ол керемет ұйымдастырушылық қабілеті мол археолог ретінде есімізде қалды. Ол археологиялық музейді, археологтардан құрылған орал мектебінің негізін қалады. Оның жазып кеткен болжамдары ғалым өмірден өткеннен кейін расталды. Біз 2001 ж. Батыс Қазақстан облысының археологиялық орталығын құрдық. Ол орталықтың директоры болып тағайындалдым. Орталықтың жұмысында Гаяз Абдулавалиевич Кушаевтың көмегі көп болды. Біріншіден, оның «Этюды древней истории степного Приуралья» монографиясы бар еді [8]. Ол монографияда қазіргі Оралдың орнында ортағасырлық қала болғандығы айтылған. Осы негізде ол қаланы біз таптық. Г.А. Кушаевтың айтқан болжамдары расталды. 2005 ж. тағы бір қаланы Бисембаев Арман Аугановичтапты. Ол С.Ю. Гуцаловтың шәкірті болса, С.Ю. Гуцалов Б.Ф. Железчиковтың шәкірті болды. Осылай «Кушаев мектебі» қалыптасты. Мен де Кушаевтың шәкіртімін, қазба жұмыстарына қатыстым. Менен егер де Гаяз Абдулвалиевичтың тарихтағы

орнын сұрағанда, мен оның орны археология тарихында мәңгілік болып қалады деп айтар едім. Ол аз жазды, бірақ жазған кітаптарының барлығы керемет дүниелер. Гаяз Абдулвалиевич дарынды археолог еді».

Тарих ғылымдарының докторы, профессор Сүйіншалиев Халам Жұмашұлы Гаяз Абдулвалиевич Кушаев туралы келесі естеліктерімен бөлісті: «1925 жылы 7 наурызда Батыс Қазақстан облысындағы Жаңғалы ауданындағы Жаңа Қазан ауылында қызметкерлер отбасында дүниеге келген. Құрдастары сияқты 1943 жылы Кеңес Әскері құрамына шақыртылды. Бірінші Украин фронтының құрамында Ұлы Отан Соғысына офицер қызметінде қатысты. 1945 ж. сәуір айында Нейс өзенін өтерде қатты жарақат алды, емделген соң 2-ші топ мүгедектігін алып, Қызыл жұлдыз орденімен және басқа да медальдермен марапатталды. 1945 ж. Кеңес армиясы құрамынан шыққан соң Гаяз ҚазССР ҒА Ш.Ш. Уәлиханов атындағы тарих, археология және этнология институтына жұмысқа кіріп, кіші ғылыми қызметкер қызметін атқарады. 1948–1953 жылдар аралығында жұмысын тастамай, С.М. Киров атындағы Қазақ Ұлттық Университеті тарих факультетіне түседі. Оқу бітірген соң Институттың қабырғасындағы Археология бөлімінде кіші қызметкер қызметінде жұмысын қайта жалғастырады. Осы жылдары отряд жетекшісі қызметінде археологиялық қазба жұмысында белсенді жұмыс істейді. Оның сол уақытқа дейін 9 ғылыми жұмысы жарық көрген, олардың қатарында 1963 ж. профессор К.А. Акишев бірге жазған «Іле өзені бойындағы сақ және үйсіндердің ежелгі мәдениеті» атты монографиясы [9], бірлесіп 1960 ж. жазған «Қазақстанның археологиялық картасы» да бар [10]. 1965 ж. Гаяз Абдулвалиевич «Іле өзенінің оң жағалауындағы үйсіндер мәдениеті» атты кандидаттық диссертациясын ойдағыдай қорғап шығады [11]. «Жетісудің ежелгі тарихы» атты еңбекте белсенді қатысып, сәтті аяқтап шығады. Сонымен қатар, қоғамдық жұмыстарға белсенді қатысады, республикалық педагогикалық қоғамдағы тарих бөлімінің мүшесі. 1967–1992 жылдар арасында Гаяз Абдулвалиевич А.С. Пушкин атындағы Орал педагогикалық институтының КСРО тарихы кафедрасының доценті қызметін атқарады. 1975 ж. қыркүйек айына дейін тарих және педагогика бөлімдері Тарих және Филология факультеті құрамында жұмыс істеді. 1975 ж. қыркүйек айынан бастап тарих факультеті қайтіп құрылып, № 18 бастауыш мектептің қабырғасында орналасады. Осы сөздер авторы факультет деканы атанады. Бұл жылдары факультетте археологиялық қазба жұмысы негізінде ғылыми жұмыстардың зерттелуі мен оқытылуы Г.А. Кушаев, Б.Ф. Железчиков, В.А. Кригер есімдерімен байланысты. Археологиялық зертхана бөлімі жабдықталды, археологиялық қазба жұмыстарының қорытындылау үшін ғылыми конференциялар өткізілетін археология мұражайының іргесі қаланды, далалық археологиялық материалдардан құралған көрмелер ұйымдастырылды. 1975 ж. Оралда Жайық–Еділ өңірінің археологиялық конференциясы өтті. Археолог студенттердің мақалалары ғылыми басылымдарда, соның ішінде «Археологиялық ашылуларда» жарияланды. Сол жылдары факультет беделі көтеріліп, профессор атағын алады [11]. Оның 1959 ж. қызы Иралия мен 1956 жылы туылған Ренат атты ұлы және Надия Ахмедзянова деген әйелі болды. Әйелі археологиялық музейде лаборант болып жұмыс істейтін және оған ғылыми шығармашылығында көп көмек беретін. Ол экспонаттарды қалпына келтіру жұмыстарымен және сақтау жұмыстарымен айналысатын».

Г.А. Кушаевпен Пушкин атындағы Орал пединститутында көп жыл жұмыс істеген психолог В.Ф. Якушева ғалым туралы былай деп еске түсіреді: «1951 ж. университетті бітіріп, психолог дипломын алдым, ал тарих факультетінде оқыған Гаязға бітіруге 2 жыл қалған болатын. Ол сирек кездесетін рухани құндылыққа толы болатын және де өлгенше сол қасиетін сақтады. Әрдайым достарына жылы сөздер айтатын. Тылдан алған ауыр жарақаты оның денсаулығына қатты әсер етті. Университет студенті болғанда бас миына өте ауыр отаны жасатқан болатын. Біз, оның достары, оны әрі қарай оқи алмайтын болар деп ойлаған болатынбыз. Бірақ ауруына қарамастан табандылықпен оқитын. Ол жақсы оқитын. Тірі қалуға тіпті ғалым болуға оған оның ерекше

өмірсүйгіштігі мен сирек кездесетін қайтпас мінезі көмектесті деп ойлаймын. Есімде, мен диплом қорғап жатқанда Гаяз Абдулвалиевич Кушаев жұмысымды оған көрсетуімді сұраған, ол оны оқып, дипломымның негізгі бетінде: «Жеткен жетістігінде тоқтамай, алға жылжуыңа тілектеспін» - деп жазды. Бұл сөздер оның да өмірлік ұстанымы еді» [2].

Профессор, т.ғ.д. Жұмағанбетов Талғат Смағұлұлы Г.А. Кушаев жайында былай деп жазды: «Естуім бойынша, Гаяз Абдулвалиевич Астрахань облысына қарайтын Жанибек ауданында қазақтар мен татарлар тұрады, шамасы сол Астрахань татарларынан тараған. Ол маған өте жаныма жақын ұстаздардың бірі болды. Өте көрікті адам еді. Өте керемет педагог еді. Соғыстың алдында оның отбасы Алматы қаласына көшіп келді. Әкесі тарих, археология және этнология институтында есепші жұмыс істеді. Тарихшы болатыны болжанбаған еді. Содан соң ол 18–19 жаста болғанда соғыс басталып, әскер құрамына шақыртылған болатын. Онда лейтенат курстарын өтіп, 1943 ж. Кишиневтегі майданға тап болады. Соғыста жасаған еңбектері үшін медальдері де бар. Соғыс аяқталған соң, Гаяз Абдулвалиевичтің әкесі оны Институтқа жүргізуші жұмысына орналастырады. Соғыстан соң Қазақстанда екі экспедиция жұмыс жасады. Соның біреуі А.Н. Бернштам экспедициясы. Ол соғысқа дейін қазақстандықтарға Қазақстан тарихын құрастыру үшін құрылған топтың басшысы болды. А.Н. Бернштам көбінесе Қазақстан археологиясымен қызыққан еді. 1920–1940 жылдары барлау жұмыстары мен археологиялық картографиялаумен айналысты. Екіншісі Ә.Х. Марғұлан бастаған экспедиция. КазМУ-дің тарихшы студенттері осы А.Н. Бернштам бастаған экспедицияға қатысқан болатын. Олардың қатарына К.А. Ақышев, А.Г. Медоев,А.М. Оразбаев және т.б. Міне осы экспедицияда ол жүргізуші болатын. Соғыс пен мектептен басқа ештеңе көрмеген ол, археологияға қызығып, тарих факультетіне сырттай түседі. Оқуды аяқтаған соң, археологиялық зерттеулермен айналысады. Осы кезде оның жолы болып, 1950 ж. ортасында ҚазКСР Ғылым Академиясы үлкен қорғандарды қаржыландыру жайында шешім қабылдайды. Ғылымға үлкен серпіліс керек болып, олар Бесшатырдан бастауды құп көреді. Сол жылдары екі топтан тұрған Іле экспедициясы жұмыс істеп бастайды. Біріншісі – К.А. Ақышевбастаған топ, екіншісі – Г.А. Кушаев бастаған топ болатын. Кушаев үйсіндермен айналысқан. Оның жасаған жұмыстарын оған дейін де кейін де ешкім айтарлықтай үлес қосқан жоқ. Қазба жұмыстарын қорытындылап келе К.А. Ақышев пен Г.А. Кушаевтың бірлесіп жазған «Іле өңіріндегі сақтар мен үйсіндердің ежелгі мәдениеті» атты монографиялары жарық көреді [9]. Ол кездері диссовет болмады, сондықтан екеуі кандидаттық диссертациясын 1963 ж. Ленинградта қорғайды. Содан соң Алматыға қайтып келіп, үйсіндер мәселесін зерттеуді жалғастырады. Бірақ сол кездері сармат мәселесі өзекті мәселелердің бірі болады. 1967 жылда археологқа Орал қаласында қалу жайында ұсыныс түседі. Сөйтіп, А.С. Пушкин атындағы Орал педагогикалық институтында жұмыс істеп бастайды. Кейіннен тарихшы, археолог болған студенттерді тәрбиеледі. Институт қабырғасында «Этюды древней истории степного Приуралья» атты еңбегін жазды. Қорытындылай келе, Гаяз Абдулвалиевич Кушаев өте жақсы адам, жақсы ұстаз, жақсы ұйымдастырушы, жақсы экспедиция басшысы болды».

Нәтижелері

Зерттеу жұмысында Г.А. Кушаевпен бірге қызмет жасаған әріптестері, шәкірттерінің естеліктері қарастырылып, бірқатар құнды деректерге қол жеткізіп отырмыз. Оның үстіне бұған дейін Г.А. Кушаевпен бірге қазба жұмыстарына қатысқан зерттеушілердің естеліктерін жинақталмаған болатын. Байқап отырғанымыздай, ғалымның архив қорларында сақталған көп дүниелері өз зерттеушісін күтіп отыр. Тіпті бір ғана Ә.Х. Марғұлан ат. Археология инстиутытында 30-дан астам материалдар қордаланған. Оның ішінде Г.А. Кушаевтың жариялағанбаған еңбектерінің қолжазбалары да сақталған. Зерттеу барысында, Кушаев жайында

осы кезге дейін белгісіз болған немесе айтылмай келген көп дерек көздері табылды. Олардың қатарына Г.А. Кушаевтың еңбектерінің жалпы саны, белгісіз болған суреттері, архив құжаттары, және «Памятники Алакульской впадины и долины реки Лепсы» атты қолжазба күйінде жазылған құжаттар жатады [12]. Гаяз Абдулвалиевич Кушаев өзінің археологиялық өмірін А.Н. Бернштам бастаған Оңтүстік Қазақстан археологиялық экпедициясынан бастады. Кейіннен К.А. Ақышевпен бірге қазба жұмыстарын жүргізеді. Өмірінің соңында Батыс Қазақстанда «археология мектебінің» негізін қалады.

Қорытынды

Зерттеу жұмысын қорыта келгенде Қазақстан археологиясының қалыптасуына үлес қосқан Г.А. Кушаевтың жеке өміріне қатысты құнды деректер талданып отыр. Оның тікелей көзін көрген кісілерден ақпараттар жиналды. Г.А. Кушаевтың әріптестері мен шәкірттері ғалымды өз заманы кейінгі зерттеушілер арасында толық бағасын ала алмады деген пікір айтады. Бұл ойдың жаны бар. Себебі ғылыми ортада жеке тұлғаларға қатысты зерттеулер жиі жарияланып жатқанымен, жоғарыда айтқанымыздай, Г.А. Кушаев назардан тыс қалып келеді. Ғалымның архив қорларында сақталған, жеке зерттеу еңбектері әлі күнге дейін өз құнын жоғалтқан жоқ. Мәселен, Алакөл ойпатына қатысты 1950 жылдары жүргізген зерттеулерінде қазіргі Алакөлдің оңтүстігінде ортағасырлық қала болғанын, сол кезеңде ол қаланың жұрнақтары сақталғанын жазған. Ал 1960 жылдары К.М. Байпаков аталған өлкеге зерттеулер жүргізгенде, Г.А. Кушаев жазған қаланың сақталмағанын көрсетеді. Осы секілді тағы бірнеше ескерткіштердің сол кезеңдегі сақталуы, топографиялық құрылымы мен басқа да табылымдары туралы жазбалары өз құнын жоғалтпайды деп ойлаймыз. Біздің ойымызша, Г.А. Кушаевтың әріптестері мен шәкірттері берген деректер, археологтың жеке өмірі, қызметі, еңбектері туралы мәліметтер ғалымның жеке өмірі жайында аса маңызды дерек көзі болып саналады. Арнайы интервью тәсілімен жиналған естеліктер тұңғыш рет ғылыми айналымға түсіп отыр. Бұл мәліметтер кешені алдағы уақытта Г.А. Кушаевтың өмірін зерттеушілер үшін құнды жолбасшы дерек болып қала бермек.

Әдебиеттер мен деректер тізімі

Назарбаев Н.Ә. Ұлы Даланың жеті қыры. 21 қараша 2018 ж. URL: https://www.akorda.kz/kz (қолданылды: 09.04.2020 ж.)

Щёлоков О.В. Мои учителя // Информбиржа news. № 9(1130). URL:http://ibirzha.kz/, 3 наурыз 2016 ж.; № 10 (1131). URL: http://ibirzha.kz/, 10 наурыз 2016 ж. (қолданылды: 20.04.2020 ж)

Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. – Алматы, Атамұра, 2010. – 1-т. – 544 б.

Байпаков К.М., Таймагамбетов Ж.К. Археология Казахстана: Учебное пособие для студентов вузов. – Алматы: Қазақ университеті,2006. – 355 с.

Сдыков М.Н., Марыксин Д.В. Кушаев Гаяз Абдулвалиевич (к 85-летию) // Вопросы истории и археологии Западного Казахстана. – Уральск: Западно-Казахстанский областной центр истории и археологии, 2010. – № 1 (12). С. 253–256.

Бейсенов А.З., Джумабекова Г.С., Базарбаева Г.А. Путь к изучению древностей центра страны: история создания первой археологической экспедиции Казахской Академии наук // Археологическое наследие Центрального Казахстана: изучение и сохранение. Сб. научн. статей, посвящ. 70-летию организации Центрально-Казахстанской археол. экспедиции Академии наук Казахстана. – Алматы: Научно-исследовательский центр истории и археологии «Бегазы-Тасмола», 2017. – Т. 1. – С. 11–64.

Уралбаева Ж. Г.А. Кушаевтың өмірбаяны бойынша жиналған деректердің кейбір қорытындылары // «Ақынжанов оқулары – 2019» атты көрнекті археолог С.М. Ақынжановтың 80 жылдығына арналған жас ғалымдардың халықар. археол. конф. жинағы (Алматы қ., 16-17 қазан 2019 ж.). – Алматы: Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институты, 2019. – 158-162-бб.

Кушаев Г.А. Этюды древней истории степного Приуралья – Уральск: «Диалог», 1993. – 171 с.

Акишев К.А., Кушаев Г.А. Древняя культура саков и усуней долины реки Или. – Алма-Ата: Наука, 1963. – 320 с.

Археологическая карта Казахстана.Коллективная монография / Акишев К.А. (отв. ред.). – Алма-Ата: Издательство АН КазССР, 1960. – 685 с.

Архив Западно-Казахстанского Государственного университета. Ф. 2, оп. 18., св. 3, л. 9.

Кушаев Г.А. Памятники Алакульской впадины долины реки Лепсы // Архив Института археологии им. А.Х. Маргулана. Ф. 2, д. 1068.

Информаторлар тізімі

Рысбеков Тұяқбай Зейітұлы –тарих ғылымдарының докторы, академик.

Давреев Павел Анатольевич – философия ғылымдарының докторы, Батыс Қазақстан облысының «Әлеуметтік зерттеулер орталығының» меңгерушісі.

Баюканский Феликс Аркадьевич–«Ламед» еврей этномәдени бірлестіктің төрағасы.

Танабаева Сара Искаировна – Батыс Қазақстан облысының тарих-өлкетану музейінің директоры.

Райымқұлов Бейбіт Баимқұлов – Батыс Қазақстан облысы, археолог.

Сдыков Мұрат Наурызғалиұлы – тарих ғылымдарының докторы, Батыс Қазақстан Мемлекеттік университетінің профессоры.

Сүйіншалиев Халам Жұмашұлы – тарих ғылымдарының кандидаты, доцент.

Жұмағанбетов Талғат Смағұлұлы– тарих ғылымдарының докторы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университетінің профессоры.

References

Nazarbaev N.Á. Uly Dalanyń jeti qyry. 21 qarasha 2018 j. URL: https://www.akorda.kz/kz (qoldanyldy: 09.04.2020 j.)

Shólokov O.V. Moı ýchıtelá // Informbırja news. № 9(1130). URL:http://ibirzha.kz/, 3 naýryz 2016 j.; № 10 (1131). URL: http://ibirzha.kz/, 10 naýryz 2016 j. (qoldanyldy: 20.04.2020 j)

Qazaqstan tarıhy (kóne zamannan búginge deıin). Bes tomdyq. – Almaty, Atamura, 2010. – 1-t. – 544 b.

Baıpakov K.M., Taımagambetov J.K. Arheologıa Kazahstana: Ýchebnoe posobıe dlá stýdentov výzov. – Almaty: Qazaq ýnıversıteti,2006. – 355 s.

Sdykov M.N., Maryksın D.V. Kýshaev Gaıaz Abdýlvalıevıch (k 85-letıý) // Voprosy ıstorıı ı arheologıı Zapadnogo Kazahstana. – Ýrálsk: Zapadno-Kazahstanskı oblastnoı sentr ıstorıı ı arheologıı, 2010. – № 1 (12). S. 253–256.

Beısenov A.Z., Jýmabekova G.S., Bazarbaeva G.A. Pút k ızýchenıý drevnostei sentra strany: ıstorıa sozdanıa pervoı arheologıcheskoı ekspedısıı Kazahskoı Akademıı naýk // Arheologıcheskoe nasledıe Sentrálnogo Kazahstana: ızýchenıe ı sohranenıe. Sb. naýchn. statei, posvásh. 70-letıý organızasıı Sentrálno-Kazahstanskoı arheol. ekspedısıı Akademıı naýk Kazahstana. – Almaty: Naýchno-ıssledovatelskı sentr ıstorıı ı arheologıı «Begazy-Tasmola», 2017. – T. 1. – S. 11–64.

Ýralbaeva J. G.A. Kýshaevtyń ómirbaıany boıynsha jınalǵan derekterdiń keıbir qorytyndylary // «Aqynjanov oqýlary – 2019» atty kórnekti arheolog S.M. Aqynjanovtyń 80 jyldyǵyna arnalǵan jas ǵalymdardyń halyqar. arheol. konf. jınaǵy (Almaty q., 16-17 qazan 2019 j.). – Almaty: Á.H. Marǵulan atyndaǵy Arheologıa ınstıtýty, 2019. – 158-162-bb.

Kýshaev G.A. Etúdy drevneı ıstorıı stepnogo Prıýrálıa – Ýrálsk: «Dıalog», 1993. – 171 s.

Akıshev K.A., Kýshaev G.A. Drevnáıa kúltýra sakov ı ýsýneı dolıny rekı Ilı. – Alma-Ata: Naýka, 1963. – 320 s.

Arheologıcheskaıa karta Kazahstana.Kollektıvnaıa monografıa / Akıshev K.A. (otv. red.). – Alma-Ata: Izdatelstvo AN KazSSR, 1960. – 685 s.

Arhıv Zapadno-Kazahstanskogo Gosýdarstvennogo ýnıversıteta. F. 2, op. 18., sv. 3, l. 9.

Kýshaev G.A. Památnıkı Alakúlskoı vpadıny dolıny rekı Lepsy // Arhıv Instıtýta arheologıı ım. A.H. Margýlana. F. 2, d. 1068.

Informatorlar tizimi

Rysbekov Tuıaqbaı Zeıituly –tarıh ǵylymdarynyń doktory, akademık.

Davreev Pavel Anatólevıch – filosofıa ǵylymdarynyń doktory, Batys Qazaqstan oblysynyń «Áleýmettik zertteýler ortalyǵynyń» meńgerýshisi.

Baıýkanskı Felıks Arkádevıch–«Lamed» evreı etnomádenı birlestiktiń tóraǵasy.

Tanabaeva Sara Iskaırovna – Batys Qazaqstan oblysynyń tarıh-ólketaný mýzeıiniń dırektory.

Raıymqulov Beıbit Baımqulov – Batys Qazaqstan oblysy, arheolog.

Sdykov Murat Naýryzǵalıuly – tarıh ǵylymdarynyń doktory, Batys Qazaqstan Memlekettik ýnıversıtetiniń professory.

Súıinshalıev Halam Jumashuly – tarıh ǵylymdarynyń kandıdaty, dosent.

Jumaǵanbetov Talǵat Smaǵululy– tarıh ǵylymdarynyń doktory, Q.Jubanov atyndaǵy Aqtóbe óńirlik memlekettik ýnıversıtetiniń professory.

МАЗМҰНЫ

Абдилдабекова А.М., Телеуова Э.Т., Кабдолдина К.К.
РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ САЯСАТЫ АЯСЫНДАҒЫ МЕТРОПОЛИЯ МЕН КОЛОНИЯНЫҢ АРАҚАТЫНАСЫ ……5
Абылхожин Ж.Б.
ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЖҰМЫС КҮШІ……18
Абылхожин Ж.Б., Крупко И.В.
ДӘУІРІНДЕГІ ТАРИХИ ЖАДТЫҢ ДИАЛЕКТИКАСЫ……31
Айтқазина М.М., Шамшиева Г.С.
ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ АРДАГЕРЛЕРІНІҢ ӘСКЕРИ МҰРАСЫ ……40
Алгожаева Н.С., Шашаев Ә.А., Зикирбаева В.С.
МҰРАЖАЙ ТОПТАМАЛАРЫНДАҒЫ ФОТОМАТЕРИАЛДАРДЫҢ ДЕРЕКТЕМЕЛІК МАҢЫЗЫ……51
Арепова А.Д.
МАРАТ МҰҚАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ОРТА ЖҮЗ РУЛАРЫНЫҢ ТАРАЛУ АЙМАҚТАРЫ……62
Ахметжанова А.Т.
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЙЕЛДЕР ҚОЗҒАЛЫСЫ ТАРИХЫНАН……71
Әлімбаев Қ.С.
ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДӘУІРІНДЕГІ ЭЛИТА МЕН ХАЛЫҚТЫҢ ДІНИ ҰСТАНЫМДАРЫ (Ибн Рузбихан және Мұхаммед Әуез еңбектері бойынша)……81
Әминов Т.М.
ҚАЗАҚСТАННЫҢ БОЛАТ МАГИСТРАЛЬДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРІ (ТАРИХИ КӨЗҚАРАС)……91
Әміржанова Н.С.
ЛАТЫН ӘЛІПБИЛІ ҚАЗАҚ ЖАЗУЫНЫҢ ТАРИХИ ТАҒЫЛЫМЫ: ШЕТТІЛДІК СӨЗДЕРДІҢ ЖАЗЫЛУЫ (1929-40 жж.)……112
Әшім Б.Ә.
ДОҢЫЗТАУДАҒЫ БЕСБАЙ ЖӘНЕ ИЗЕНАҒАШ ДІНИ-ТҰРҒЫН КЕШЕНДЕРІНІҢ МЕШІТТЕРІ……126
Джолдыбаева У.М., Қозыбақова Ф.А.
ЖАһАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН МЕН ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ЭКОЛОГИЯ САЛАСЫНДАҒЫ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ……134
Жаппасов Ж.Е., Тасилова Н.А., Кулмесканова С.С.
ТӘУЕКЕЛ ХАННЫҢ БИЛІГІ ТҰСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ-ОРЫС ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАРЫ……146
Жұматов Д.С.
ІС ҚАҒАЗДАРЫН ЖҮРГІЗУДІ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ КӨШІРУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ЗАРДАПТАРЫ……161
Закарья Р.
1920-1930 ЖЖ. ШЕТЕЛДІК САЯСИ ЖӘНЕ ЕҢБЕК МИГРАНТТАРЫНА ҚАТЫСТЫ КЕҢЕС ОДАҒЫНЫҢ САЯСАТЫ ……169
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С.
XVIII ҒАСЫРДАҒЫ РЕСЕЙ ӨКІМЕТІНІҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК АЙМАҒЫНДАҒЫ САЯСИ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАДАМДАРЫ ……177
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С.
XIX ҒАСЫРДАҒЫ ПЕТРОПАВЛ ҚАЛАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭТНИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ……191
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С.
XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ……202
Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С.
КЕҢЕСТІК БИЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘКІМШІЛІК-ТЕРРИТОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ (XX ғ. бас. Солт. Қазақстан өңірі мысалында)……216
Ибраева А.Ғ., Темирханова А.С.
ҚАЗАҚСТАННЫҢ СОЛТҮСТІК ӨҢІРІН ЗЕТТЕУДІҢ ТАРИХНАМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ……233
Иембекова М.О., Божеева Б.З.
ҚАЗАҚСТАН-ӘЗЕРБАЙЖАН: ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ӘЛЕУЕТІ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ……244
Кабдушев Б.Ж., Құдайбергенұлы Б.
ҚАЗАҚСТАН ӨНЕРКӘСІБІН ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ ЖЫЛДАРЫНДА ЖӘНЕ НЫҒМЕТ НҰРМАҚОВ (1924-29 жж.)……258

Кәрібаев Б.Б., Нұртазина Н.Д.
ӘЗ-ЖӘНІБЕК ХАННЫҢ ТАРИХИ ТҰЛҒАСЫ (шығыс нарративтері мен қазақтың шежіре аңыздары негізінде).....274
Қалыбекова М.Ч.
ЖАЗАЛАНҒАН ХАЛЫҚТАР: ҚАЗАҚ ЖЕРІНЕ ХАЛЫҚТАРДЫ ДЕПОРТАЦИЯЛАУ ТАРИХЫНАН.....295
Қанағатова Н.
ТҰРМЫС-САЛТ ЖЫРЛАРЫНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ НҰСҚАЛАРЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ КОНТЕКСІ.....312
Қасенова А.Д., Құрманқұлов Ж., Сүйіндікова М.Қ., Утубаев Ж.Р.
ҮҢІРЕК ҒИБАДАТХАНАСЫНА ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ АЛҒАШҚЫ ҚОРТЫНДЫЛАРЫ.....327
Құдайбергенұлы Б., Кабдушев Б.Ж., Қозыбаева М.М.
ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ПАВЛОДАР ҚАЛАСЫ.....337
Құрманалиева А.Д., Хумархан Ж.
ӘЛЕУМЕТТІК ТОП ҰҒЫМЫ АЯСЫНДА ДІНИ ЖАМАҒАТТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ МӘСЕЛЕСІ.....352
Мұқаметханұлы Н., Бейсенбаев О.
COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫ ЖАҒДАЙЫНДА «БІР БЕЛДЕУ – БІР ЖОЛ» ИНИЦИАТИВАСЫН ІСКЕ АСЫРУДЫҢ СЫН-ҚАТЕРІ 368
Мұхатова О.
ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ТАРИХЫНЫҢ ПОСТКЕҢЕСТІК КЕЗЕҢДЕ ЗЕРТТЕЛУІ (1992-2019 жж.).....378
Өмірбекова Ж.
ЕУРАЗИЯ КӨШПЕЛІЛЕРІНІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ АЛҒЫШАРТТАРЫ 390
Садвокасова З.Т., Мухатова О.Х.
XIX ҒАСЫРДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАЛЫҚ КӨТЕРІЛІСТЕРІНІҢ ЖЕТЕКШІЛЕРІ (ресейлік мерзімді баспасөз материалдары бойынша).....402
Сарыбаев М., Диканбаева А.
ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚ-ФРАНЦУЗ ҚАТЫНАСТАРЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫ.....411
Султангазы Г.Ж., Мукатаева Л.К.
ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚСТАН ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ТАРИХИ ЖАДЫ: ҚАһАРМАНДАР МЕН ІШКІ МӘНДЕРДІ ІЗДЕУ.....420
Толамисов А.Ғ., Айдынбекұлы А.
ПАТРИОТИЗМ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ 429
Тоқтабай А.У.
ҒҰНДАРДЫҢ АТТЫ ӘСКЕРЛЕРІ.....439
Тоқтабай А.У.
ҚАЗАҚТЫҢ АЛҒАШҚЫ КӘСІПҚОЙ ЭТНОГРАФТАРЫНЫҢ БІРІ ҚҰСАЙЫН ТӘКЕЖАНҰЛЫ.....452
Тоқтабай А.У., Карамендина М.Ө.
ТАШКЕНТ ҚАЛАСЫНДАҒЫ МАЛ ПІРЛЕРІНЕ ҚАТЫСТЫ ҒҰРЫПТЫҚ ЕСКЕРТКІШТЕР (ЗЕҢГІ БАБА, ШОПАН АТА МАЗАРЛАРЫ).....460
Тулешова У.Ж., Галимов Е.А.
ҚАЗАҚ ДВОРЯНДЫҒЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ: XIX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ ДАЛАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ӨЗГЕРІСТЕР ТУРАЛЫ.....472
Уалтаева А.С., Бидахметова Ш.Б.
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭТНОСАРАЛЫҚ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ МЕХАНИЗМДЕРДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ 483
Уалтаева А.С., Пернекулова М.
ЭТНОСАРАЛЫҚ ТӨЗІМДІЛІКТІ НЫҒАЙТУДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ РӨЛІ.....492
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А.
ӨТКЕН ҒАЛАМДЫҚ ПАНДЕМИЯҒА ШОЛУ: ИНФЕКЦИЯЛАР ЖӘНЕ ТАРИХИ ҮДЕРІСТІҢ ЖАЛПЫ БАРЫСЫ 502
Уралбаева Ж.
Г.А. КУШАЕВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН АРХЕОЛОГИЯСЫ (Г.А. Кушаевтың 95 жылдығына арналған).....515

Шалғынбай Ж.
КЕҢЕС ДӘУІРІНЕ ДЕЙІНГІҚАЗАҚ КӨРКЕМ ӘДЕБИЕТ БАСЫЛЫМДАРЫ…….....….…..…523
Шалекенов М.У.
ОРТАҒАСЫРДАҒЫ БАЛАСАҒҰН ЭТИМОЛОГИЯСЫ….....……..…….....536
Шапиева Г.
ҚЫТАЙДАҒЫ МИГРАЦИЯЛЫҚ ҮДЕРІСТЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (XX ғ. аяғы – XXI ғ. басы)……..…..548
Шаяхметов Н.У., Байшов Б.Б., Четин Нур
КАСПИЙ ТЕҢІЗІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІН АЙҚЫНДАУ: ТАРИХ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢ…….....560
Шілдебай С.Қ.
ҚАЗАҚ АКСР ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫНАН…….....……583

СОДЕРЖАНИЕ

Абдилдабекова А.М., Телеуова Э.Т., Кабдолдина К.К.
ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕТРОПОЛИИ И КОЛОНИИ В КОНТЕКСТЕ ПОЛИТИКИ
РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ……5
Абылхожин Ж.Б.
РАБОЧАЯ СИЛА ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ……18
Абылхожин Ж.Б., Крупко И.В.
ДИАЛЕКТИКА ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ В ЭПОХУ АРХЕОМОДЕРНА……31
Айтказина М.М., Шамшиева Г.С.
ВОЕННОЕ НАСЛЕДИЕ ВЕТЕРАНОВ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ ……40
Алгожаева Н.С., Шашаев А.К., Зикирбаева В.С.
ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКАЯ ЗНАЧЕНИЕ ФОТОМАТЕРИАЛОВ В КОЛЛЕКЦИЯХ МУЗЕЕВ……51
Арепова А.Д.
ТЕРРИТОРИЯ РАССЕЛЕНИЯ ПЛЕМЕН И РОДОВ СРЕДНЕГО ЖУЗА В ТРУДАХ М.МУКАНОВА ……62
Ахметжанова А.Т.
ИЗ ИСТОРИИ ЖЕНСКОГО ДВИЖЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ……71
Алимбаев К.С.
РЕЛИГИОЗНЫЕ ВОЗЗРЕНИЯ ЭЛИТЫ И МАССЫ КОЧЕВНИКОВ К ЭПОХУ КАЗАХСКОГО ХАНСТВА
(по трудам Ибн Рузбихана и Мухаммада Аваза)……81
Аминов Т.М.
ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ СТАЛЬНЫХ МАГИСТРАЛЕЙ
КАЗАХСТАНА (ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)……91
Амиржанова Н.С.
ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ЛАТИНСКОЙ ГРАФИКИ:
НАПИСАНИЕ ИНОЯЗЫЧНЫХ СЛОВ (1929-1940 гг.)……112
Ашим Б.А.
МЕЧЕТИ КУЛЬТОВО-ЖИЛИЩНЫХ КОМПЛЕКСОВ БЕСБАЙ И ИЗЕНАГАШ В ДОНЫЗТАУ ……126
Джолдыбаева У.М., Козыбакова Ф.А.
ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАЗАХСТАНА И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ……134
Жаппасов Ж.Е., Тасилова Н.А., Кулмесканова С.С.
КАЗАХСКО-РУССКИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ВО ВРЕМЕНА
ПРАВЛЕНИЯ ТАУЕКЕЛ ХАНА……146
Жуматов Д.С.
ВВЕДЕНИЕ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА В ДЕЛОПРОИЗВОДСТВО: ПРОБЛЕМЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ……161
Закарья Р.
ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО СОЮЗА ПО ОТНОШЕНИЮ К ИНОСТРАННЫМ ПОЛИТИЧЕСКИМ
И ТРУДОВЫМ МИГРАНТАМВ ПЕРИОД 1920–1930 гг.……169
Ибраева А.Г., Темирханова А.С.
ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ШАГИ РОССИЙСКОЙ ВЛАСТИ В СЕВЕРНОМ РЕГИОНЕ
КАЗАХСТАНА В XVIII ВЕКЕ (на основе материалов по истории г. Петропавловска)……177
Ибраева А.Г., Темирханова А.С.
СОЦИАЛЬНО-ЭТНИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ГОРОДА ПЕТРОПАВЛОВСКА В XIX ВЕКЕ……191
Ибраева А.Г.,Темирханова А.С.
СЕВЕРНЫЙ КАЗАХСТАН В НАЧАЛЕ XX ВЕКА……202
Ибраева А.Г., Темирханова А.С.
АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ КАЗАХСТАНА В СИСТЕМЕ
СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ (на примере Северного региона Казахстана в начале XX века)……216
Ибраева Г., Темирханова А.С.
ВОПРОСЫ ИСТОРИОГРАФИИ СЕВЕРНОГО РЕГИОНА КАЗАХСТАНА……233
Иембекова М.О., Бюжеева Б.З.
КАЗАХСТАН-АЗЕРБАЙДЖАН: ПОТЕНЦИАЛ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ
ВЗАИМНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ……244
Кабдушев Б.Ж., Құдайбергенұлы Б.
Н. НУРМАКОВ И ВОССТАНОВЛЕНИЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАЗАХСТАНА В 1924-1929 гг.……258

Карибаев Б.Б., Нуртазина Н.Д.
ИСТОРИЧЕСКАЯ ФИГУРА КАЗАХСКОГО ХАНА АЗ-ДЖАНИБЕКА (на основе восточных нарративов и генеалогических мифов казахов)……274
Калыбекова М.Ч.
НАКАЗАННЫЕ НАРОДЫ: ИЗ ИСТОРИИ ДЕПОРТАЦИИ НАРОДОВ В КАЗАХСТАН……295
Канагатова Н.
ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫЙ КОНТЕКСТ ТЕКСТОВ НАРОДНЫХ И СОВРЕМЕННЫХ БЫТОВЫХ-ОБРЯДОВЫХ ПЕСЕН ……312
Касенова А.Д., Курманкулов Ж., Суюндикова М.К., Утубаев Ж.Р.
ПЕРВОНАЧАЛЬНЫЕ ИТОГИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ РАБОТ НА СВЯТИЛИЩЕ УНИРЕК …….327
Құдайбергенұлы Б., Кабдушев Б. Ж., Козыбаева М.М.
ГОРОД ПАВЛОДАР В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ……337
Курманалиева А.Д., Хумархан Ж.
ПРОБЛЕМА ВОЗНИКНОВЕНИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЩИН В КОНЦЕПЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУПП…….352
Мукаметханулы Н., Бейсенбаев О.
ВЫЗОВЫ В РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВЫ «ОДИН ПОЯС, ОДИН ПУТЬ» В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19……368
Мухатова О.
ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ В КАЗАХСКОЙ СТЕПИ В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (1992-2019 гг.)……378
Омирбекова Ж.
ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОЭКОЛОГИЧЕСКИХ ТРАДИЦИЙ КОЧЕВНИКОВ ЕВРАЗИИ (по материалам российских исследователей XVIII в.)……390
Садвокасова З.Т., Мухатова О.Х.
ПРЕДВОДИТЕЛИ НАРОДНЫХ ВОССТАНИЙ В КАЗАХСТАНЕ XIX ВЕКА……402
Сарыбаев М., Диканбаева А.
КАЗАХСТАНСКО-ФРАНЦУЗСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ И ОБРАЗОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ ……411
Султангазы Г.Ж., Мукатаева Л.К.
ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА: ПОИСКИ ГЕРОЕВ И СМЫСЛОВ ……420
Толамисов А. Г., Айдынбекулы А.
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ПАТРИОТИЗМА ……429
Токтабай А.У.
КОННИЦА ГУННОВ……439
Токтабай А.У.
ОДИН ИЗ ПЕРВЫХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЗАХСКИХ ЭТНОГРАФОВ К. ТАКЕЖАНУЛЫ……452
Токтабай А.У., Карамендина М.О.
КУЛЬТОВЫЕ ПАМЯТНИКИ ТАШКЕНТА, СВЯЗАННЫЕ С ПОКРОВИТЕЛЯМИ ЖИВОТНЫХ…….460
Тулешова У.Ж., Галимов Е.А.
ИССЛЕДОВАНИЕ КАЗАХСКОГО ДВОРЯНСТВА: О СОЦИАЛЬНОМ ПРЕОБРАЗОВАНИИ СТЕПИ В 19 ВЕКЕ ……472
Уатаева А.С., Бидахметова Ш.Б.
ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН ……483
Уалтаева А.С., Пернекулова М.
РОЛЬ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В УКРЕПЛЕНИИ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ…...492
Ужкенов Е.М., Шотанова Г.А.
ОБЗОР ПРОШЛЫХ МИРОВЫХ ПАНДЕМИЙ: ИНФЕКЦИИ И ОБЩИЙ ХОД ИСТОРИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА……502
Уралбаева Ж.
Г.А. КУШАЕВ В АРХЕОЛОГИИ КАЗАХСТАНА (к 95-летию Г. А. Кушаева)……515
Шалгынбай Ж.
КАЗАХСКАЯ ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА В ИЗДАНИЯХ ДОСОВЕТСКОГО ПЕРИОДА……523

Шалекенов М.У.
ЭТИМОЛОГИЯ СРЕДНЕВЕКОВОГО БАЛАСАГУНА…….....……..…..…536
Шапиева Г.
ОСОБЕННОСТИ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КИТАЕ (конец XX – начало XXI вв.)……..…….548
Шаяхметов Н.У., Байшов Б.Б., Четин Нур
ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПРАВОВОГО СТАТУСА КАСПИЙСКОГО МОРЯ:
ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ ……..……..…...560
Шилдебай С.К.
ИЗ ИСТОРИИ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В КАЗАХСКОЙ АССР …….....……583

CONTENTS

Abdildabekova A.M., Teleuova E.T., Kabdoldina K.K.
RELATIONS BETWEEN THE MOTHER COUNTRY AND THE COLONY IN THE CONTEXT
OF THE POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE ……5
Abylkhozhin Zh.B.
LABOR FORCE OF THE INDUSTRIALIZATION……18
Abylkhozhin Zh.B., Krupko I.V.
DIALECTICS OF HISTORICAL MEMORY IN THE AGE OF ARCHAEOMODERN……31
Aytkazina M.M., Shamshieva G.S.
MILITARY HERITAGE OF THE GREAT PATRIOTIC WAR VETERANS……40
Algojaeva N.S., Shashaev A.K., Zikirbaeva V.S.
SOURCE OF PHOTOGRAPHY IN MUSEUM COLLECTIONS ……51
Arepova A.D.
TERRITORY OF DISTRIBUTION OF MIDDLE ZHUZ'SNOMADIC TRIBES
IN THE WORKS OF M. MUKANOV……62
Ahmetzhanova A.T.
FROM THE HISTORY OF THE WOMEN'S MOVEMENT IN KAZAKHSTAN……71
Alimbayev K.C.
RELIGIOUS VIEWS OF THE ELITE AND THE MASS OF NOMADS IN THE ERA OF THE
KAZAKH KHANATE (based on the works of Ibn Ruzbihan and Muhammad Avaz)……81
Aminov T.M.
MAIN STAGES OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN'S
RAILWAY MAIN LINES (HISTORICAL ASPECT)……91
Amirzhanova N.S.
HISTORY OF KAZAKH WRITING BASED ON THE LATIN ALPHABET: THE WRITING
OF FOREIGN WORDS (1929-1940s)……112
Ashim B.A.
MOSQUES OF BESBAY AND IZENAGASH RELIGIOUS-RESIDENTIAL COMPLEXESIN DONYZTAU……126
Dzholdybaeva U.M., Kozybakova F.A.
ENVIRONMENTAL COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND CENTRAL ASIA
COUNTRIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION ……134
Zhappasov Zh.E., Tasylova N.A., Kylmeskanova S.S.
KAZAKH-RUSSIAN DIPLOMATIC RELATIONS DURING THE REIGN
OF TAUKEL KHAN……146
Zhumatov D.S.
INTEGRATION OF THE KAZAKH LANGUAGE IN OFFICE WORK:
PROBLEMS AND CONSEQUENCES……161
Zakarya R.
POLICY OF THE SOVIET UNION REGARDING FOREIGN POLITICAL AND LABOR MIGRANTS
IN THE PERIOD OF 1920-1930……169
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S.
POLITICAL AND ECONOMIC STEPS OF THE RUSSIAN GOVERNMENT IN THE NORTHERN REGION OF
KAZAKHSTAN XVIIICENTURY (Based on the materials of Petropavlovsk history)……177
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S.
SOCIO-ETHNIC SITUATION OF THE CITY OF PETROPAVLOVSK IN THE XIX CENTURY……191
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S.
NORTH KAZAKHSTAN AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY……202
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S.
ADMINISTRATIVE AND TERRITORIAL ISSUES OF KAZAKHSTAN IN THE SOVIET SYSTEM
(on the example of the Northern region of Kazakhstan in the early twentieth century)……216
Ibraeva A.G., Temirkhanova A.S.
HISTORICAL ISSUES OF RESEARCH OF THE NORTHERN REGION OF KAZAKHSTAN ……233
Iyembekova M.O., Buzheeva B.Z.
KAZAKHSTAN-AZERBAIJAN: POTENTIAL AND CURRENT STATEOF MUTUAL COOPERATION……244

Kabdushev B.Zh., Kudaibergenuly **B.**
N. NURMAKOV AND RESTORATION OF KAZAKHSTANI INDUSTRY IN 1924-1929……...……..258
Karibayev B.B., Nurtazina N.D.
HISTORICAL FIGURE OF KAZAKH KHAN AZ-JANIBEK (based on the eastern narratives
and genealogical myths of Kazakhs)…..……..……274
Kalybekova M.Ch.
PUNISHED PEOPLES: FROM THE HISTORY OF DEPORTATION OF PEOPLES IN KAZAKHSTAN……...…295
Канагтова N.
HISTORICAL AND CULTURAL CONTEXT OF TEXTS OF FOLK AND MODERN
HOUSEHOLD-RITUAL SONGS.....312
Kasenova A.D., Kurmankulov Zh., SuyundikovaM.K., UtubayevZh.R.
INITIAL RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL WORK IN THE SANCTUARY OF UNIREK ….....327
Kudaibergenuly B., Kabdushev B.Z., Kozybayeva M.M.
PAVLODAR IN THE YEARS OF THE GREAT PATRIOTIC WA …….....…..…..….337
Kurmanaliyeva A.D., Khumarkhan Zh.
THE PROBLEM OF THE ESTABLISHMENT OF RELIGIOUS COMMUNITIES IN THE CONTEXT
OF THE CONCEPT OF SOCIAL GROUPS…….....……352
Mukametkhanuly N., Beisenbayev O.
CHALLENGES IN THE IMPLEMENTING OF «ONE BELT, ONE ROAD»
INITIATIVE IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC …….....……...…368
Mukhatova O.
STUDY OF THE HISTORY OF NATIONAL LIBERATION MOVEMENTS IN THE KAZAKH STEP
IN THE POST-SOVIET PERIOD (1992-2019)…….....…..…….....378
Omirbekova Zh.
BASES OF FORMATION OF ETHNO-ECOLOGICAL TRADITIONS OF NOMADS OF EURASIA
(based on materials from Russian researchers of the eighteenth century)…….....390
Sadvokasova Z.T., Muhatova O.Kh.
THE LEADERS OF THE POPULAR UPRISINGS IN KAZAKHSTAN OF THE XIX CENTURY
(based on the materials of the Russian periodical press).....402
Sarybayev M., Dikanbayeva A.
KAZAKH - FRENCH RELATIONS IN THE FIELD OF CULTURE AND EDUCATION AT THE PRESENT STAGE...411
Sultangazy G.Zh., Mukataeva L.K.
HISTORICAL MEMORY IN THE CONDITIONS OF MODERN KAZAKHSTAN:
SEARCH FOR HEROES AND MEANINGS……..…..……..420
TolamissovA.G., Aidynbekuly A.
THEORETICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF PATRIOTISM…….....……429
Toktabay A.U.
CAVALRY OF THE HUNS…….....……439
Toktabay A.U.
ONE OF THE FIRST PROFESSIONAL KAZAKH ETHNOGRAPHERS K. TAKEZHANULY……..….....452
Toktabay A.U., Karamendina M.O.
THE CULT MONUMENTS OF TASHKENT, ASSOCIATED WITH PROTECTORS OF ANIMALS
(SHRINES ZENGI BABA, SHOPAN ATA).....……..……460
Tuleshova U., Galimov Y.
RESEARCHING THE KAZAKH NOBILITY: ABOUT SOCIAL CHANGES IN THE
19TH CENTURY STEPPE…….....……..…….....472
Ualtayeva A.S., Bidakhmetova Sh.B.
WAYS TO IMPROVE INSTITUTIONAL INTERETHNIC MECHANISMS IN THE REPUBLIC
OF KAZAKHSTAN…….....….....483
Ualtayeva A.S., Pernekulova M.
STRENGTHENING INTERETHNIC TOLERANCE …….....….492
Uzhkenov E.M., Shotanova G.A.
OVERVIEW OF THE PAST GLOBAL PANDEMICS: INFECTIONS AND THE OVERALL COURSE
OF THE HISTORICAL PROCESS…….....……..……...502

Uralbayeva Zh.
G.A. KUSHAEV IN ARCHEOLOGICAL SCIENCE OF KAZAKHSTAN (to G. A. Kushayev's 95 year)……...…….....515
Shalgynbay J.
KAZAKH ART LITERATURE IN PUBLIC PUBLICATIONS …….....….523
Shalekenov M.U.
ETHYMOLOGY OF THE MEDIEVAL BALASAGUN …….....….....536
Shapiyeva G.
FEATURES OF MIGRATION PROCESSES IN CHINA (late XX–early XXIcenturies)…….....……...548
Shayakhmetov N., Baishov B., Çetin Nur
DETERMINATION OF THE LEGAL STATUS OF THE CASPIAN SEA:
HISTORY AND MODERNITY …….....560
Shildebay S.
FROM THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE HEALTHCARE
SYSTEM IN THE KAZAKH ASSR…….....583

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2020. 2(22)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2020.
Пішімі 70х100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: https://edu.e-history.kz

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй